

L'ALTRE KLOPSTOCK: NOTES SOBRE LA (NO-) RECEPCIÓ DE PART DE LA SEVA OBRA

Jordi Jané i Carbó

*Wer wird nicht unsern Klopstock loben?
Doch wird ihn jeder lesen? - Nein!
Wir wollen weniger erheben,
Doch fleißiger gelesen sein!*

G.E. Lessing

Quan Lessing escrigué aquest pensament crític, no exempt d'un humor molt intencionat, pensava evidentment en el públic lector del seu temps; de llavors ençà les coses no han canviat gaire, segons es veu en la imatge que els estudiosos de la literatura alemanya han pogut donar fins ara de l'autor del *Messias*, com és generalment conegut.

La intenció d'aquest treball consisteix a mostrar (tot i acceptant d'antuvi que Klopstock fou conegut principalment pel *Messias*, les odes de tema germànic tradicional i la trilogia dramàtica sobre la figura de Hermann) que Klopstock és quelcom més, que la seva obra trascendeix aquest àmbit en el qual hom ha volgut encasellar-lo.

Sense pretendre ésser exhaustiu i menys encara assenyalar defectes concrets d'obres concretes, ans bé com a exemples o punts de referència, sembla adient de donar una ullada als manuals d'història de la literatura alemanya més usuals a casa nostra. Cal tenir present, però, que fins fa uns anys el panorama a Alemanya no era gaire diferent i si en els últims anys ha canviat una mica, no ha estat pas sense comptar amb l'esperó que signi-

fica el tenir –podríem dir-ne per tal de simplificar el problema al màxim– dues versions oficials en competència: la de la República Federal i la de la República Democràtica, que de fet es complementen i s'enriqueixen mútuament.

Així ens trobem amb l'enumeració i el comentari més o menys extens de les obres suara citades a la *Historia de la literatura alemana* de Fritz Martini¹ el qual, en un altre context, resumeix: «Klopstock había cambiado en el curso de su carrera poética, pasando del pietismo al descubrimiento de las antiguas tradiciones populares y místicas.»²

No és gaire diferent l'avaluació del professor argentí Rodolfo E. Modern qui comença dient: «La obra de Klopstock implica el surgimiento de una nueva oleada irracionalista en el corazón de la Edad de las Luces.»³ Subratlla després els elements irracionalistes de l'obra de Klopstock en front del corrent il·lustrador, la seva capacitat poètica i la seva inspiració patriòtica, referint aquesta, però, només a la Germània antiga; les odes que selecciona i qualifica d'antològiques són: *Frühlingsfeier*, *Der Zürcher See*, *Der Eislauf*, *Frühe Gräber* i *Sommernacht*.⁴

Caldrà comprovar si aquestes són les més representatives de *tota* la temàtica de la seva producció i especialment si es pot sostenir l'afirmació de l'oposició de Klopstock al corrent il·lustrador.

Seguint per aquest mateix camí, J. F. Angelloz afirma que «subjektivismo y pietismo se expresan en la obra de Klopstock, poeta religioso, patriota y sentimental [el qual] con grandilocuencia celebra en sus poemas el amor y la amistad, la virtud y la Naturaleza. Es, en fin, un poeta nacional, autor de bardits, esto es, de dramas patrióticos acompañados de coros cantados por bardos.»⁵

Pel que fa a les antologies, veiem, per exemple, la bilingüe de Bofill i Ferro, qui no escatima lloances en la presentació de Klopstock: «Sus trabajos poéticos fueron celebradísimos en su época y en la posterioridad, pues la nobleza y la elevación de sus poemas raramente ha sido sobrepasada en ningún país. De él puede decirse que arranca la poesía alemana moderna».⁶ Fins i tot esmenta que «por su composición en elogio de la Revolución recibió de la Asamblea Nacional la ciudadanía francesa.»⁷ No fa, emperò, cap més al·lusió a la seva poesia política, deixant al lector amb el dubte de quina pot ser la composició que elogiava la Revolució, perquè les odes que hi recull són només *Das Rosenband*,

Die Frühlingsfeier i *Die frühen Gräber* —d'aqueixa última, curiosament, en lloc de traduir-ne el títol, com fa amb les altres, li'n dona un de nou, tret del primer vers, amb la qual cosa desfigura certament la intenció, això si, poetitzant-la, ja que la intitula *Luna de plata*.⁸

Amb un grau d'èmfasi major o menor, tots aquests coincideixen en les lloances a la seva producció clàssica o a comentar l'èxit obtingut pels primers cants del *Messias*. En canvi, per a Lukács la figura de Klopstock presenta dos aspectes ben diferenciats: d'una banda el de la dignitat personal de l'escriptor, que presenta com a positiva, i de l'altra l'intent de Klopstock de fonamentar la poesia alemanya en l'antiga mitologia germànica, que titlla de pensament reaccionari i estèril, producte, com el seu rebuig de la segona etapa de la Revolució Francesa, de la que ell anomena «misèria alemanya».⁹

Max Koch és l'únic que esmenta explícitament, encara que breu, que Klopstock fou un dels primers intel·lectuals alemanys que es féu ressò de la Revolució Francesa: «Las esperanzas de la libertad despertadas por la reunión de los *Etats généraux*, por nadie fueron saludadas con tanto ardor juvenil como por Klopstock, ya en sus 65 años.»¹⁰

Realment Klopstock veié en la primera fase de la Revolució Francesa el començament d'una nova era i es feia fins i tot la il·lusió d'haver-la augurada, puix que ja molt abans del 1789 havia defensat algunes de les idees que inspirarien la Revolució. La idea de la llibertat apareixia en els seus drames, i algunes odes la tenien com a motiu principal, malgrat que en tants anys de profetitzar una llibertat abstracta i d'atacar tirans hipotètics s'hagués anat formant, sense adonar-se'n, uns clixés rígids difícils d'adaptar a la realitat.

En esclatar la Revolució, Klopstock tenia 65 anys i la seva ideologia estava, per tant, ben arrelada. A partir dels seus conceptes judicà les idees i els fets de la Revolució i entengué el seu principi com la conseqüència d'unes idees generoses, la realització d'un ideal al qual la humanitat podia aspirar. Sense pensar en les causes socials i materials, que havien estat decisives en la gestació de la Revolució, cregué que havia arribat el moment en que es podrien realitzar aquells desigs que ell havia expressat en les seves obres i que ja semblava que començaven a realitzar-se en acabar la Guerra de la Independència Americana i promulgar-se la seva Constitució de 1787 o un any després, en ésser con-

vocats els Estats Generals a París. Tots aquests esdeveniments històrics els visqué Klopstock amb molt d'interès, que anà creixent fins al 24 de maig de 1790, quan l'Assemblea Nacional publicà la resolució en què afirmava rebutjar tota mena de guerra de conquesta. En les seves obres expressa l'entusiasme que tots aquests fets li causaren, malgrat que sovint no jutja els fets en si, sinó l'efecte que li produïren. Els fets concrets li serveixen de punt de partida per a les seves reflexions generals, amb les quals els va examinant i estudiant històricament, d'acord amb les seves idees, i tant els pot anomenar directament com pot (Vid. Manuscrit p. 4) al·ludir-los, a vegades de forma tan indirecta, amb al·legories extretes de les profunditats de la mitologia grega, que fa difícil de reconèixer a quin fet es refereix, i converteix així els problemes polítics en metafísics o morals.

En les seves odes anteriors a la Revolució, Klopstock adopta una postura crítica davant dels reis i dels prínceps, la qual cosa no significa, però, que desitgi l'abolició de l'aristocràcia--en aquest punt coincideix exactament amb els criteris generals de l'Aufklärung, precisament el punt en el qual aquest moviment es diferencia més clarament de la Il·lustració francesa. La seva crítica va dirigida als errors dels prínceps, no al sistema aristocràtic, encara que en alguna s'hi trobin versos que, aïllats, podrien fer aquesta impressió, com els de l'oda *Verhängnisse*, escrita el 1747:

*Königen gab der Olympier Stolz, und sklavischen Pöbel
Um den gefürchteten Thron:
Weisheit gab er den Königen nicht; sonst hielten sie Men-
schen
Nicht für würgbares Vieh.
.....
Sehr wenige Könige weihen
Ihr erhabenes Amt
Durch ein Gottnachahmendes Wohlthun, das über die
Menschheit
Sterbliche Menschen erhöht.*¹¹

Klopstock empra ací realment un vocabulari que no es coneixeria fins a finals dels anys vuitanta, encara que els seus arguments no són el reflex de la realitat, sinó de les seves mateixes imatges, com aquest lament que els reis no actuïn tal com ell desitjaria, inspirats per les lleis divines. En l'oda *Das neue Jahrhundert* exposa la idea contrària: quan un rei governa amb saviesa, els seus vassalls assoleixen la felicitat màxima, que per a Klopstock consisteix en la llibertat; ambdós conceptes, però, romanen

en un àmbit abstracte o es refereixen a la llibertat que podria interessar a un grup concret, no a la totalitat dels vassalls, com pretén Klopstock:

*O Freyheit,
Silberton dem Ohre!
Licht dem Verstand', und hoher Flug zu denken!
Dem Herzen groß Gefühl!*

*O Freyheit! Freyheit! nicht nur der Demokrat
Weiß, was du bist,
Des guten Königs glücklicher Sohn
Der weiß es auch.¹²*

Aquesta oda data de l'any 1760 i fou escrita en honor del rei Frederic V de Dinamarca, el qual anomena en l'estrofa vuitena, en commemoració del centenari de la llei reial que establí a aquell país la monarquia hereditària i absoluta. Ja el 1750 havia dedicat a aquest rei l'oda que duu el seu nom com a títol i en la qual lloa els prínceps que han entès quina és la seva funció envers els seus vassalls i actuen conseqüentment; exposa ja la idea que això els reis ho poden aconseguir bo i seguint la imatge de Déu i l'exemplifica ací en la figura del rei de Dinamarca:

*Lange sinnt er ihm nach, welch ein Gedank' es ist:
Gott nachahmen, und selbst Schöpfer des Glückes seyn
Vieler Tausend! Er hat eilend die Höh erreicht.
Und entschließt sich, wie Gott zu seyn!¹³*

En la mateixa oda havia exposat, tres estrofes abans, quin era l'error màxim que un rei podia cometre; segons els conceptes de Klopstock, aquest consisteix a voler convertir-se en un conqueridor:

*Niemals weint' er amb Bild' eines Eroberers,
Seines gleichen zu sein! Schon da sein menschlich Herz
Kaum zu fühlen begann, war der Eroberer
Für den edleren viel zu klein!¹⁴*

Aquest serà trenta anys després, un dels conceptes fonamentals, a redós del qual Klopstock jutjarà els actes dels revolucionaris francesos.

També de l'any 1750 és l'oda *Der Zürchersee*, en la qual Klopstock torna a lloar la llibertat, ací en ocasió de la promulgació a Suïssa d'una nova constitució, presentant-la com a germana de la «deessa felicitat» i de la «virtut».¹⁵ La carta que escrigué poc temps després al seu amic Gleim, des de Zürich, fa palesa la discrepància evident entre aquests conceptes abstractes i la visió

real que en prosa ofereix Klopstock: «Beneiden Sie überhaupt die hiesigen Herrn Republicaner nicht; es sind fast durchgehends Leute, die sich schrecklich viel bücken; denn fast alle, die ein Bißchen von Familie sind, wollen ins Regiment.»¹⁶ Aquest dualisme entre concepte i realitat, però, ja l'havia reconegut ell mateix en comprendre la llibertat com a concepte germà de la virtut i ambdós en l'àmbit diví, amb una existència independent dels homes, com a idees pures, que ell reflecteix en les seves obres, emprant per a la seva descripció figures de la mitologia pagana o bé del cristianisme, per tal d'encoratjar els homes perquè les adoptin i les posin en pràctica, puix que la dificultat fonamental la veu Klopstock en el reconeixement de la virtut per part dels homes, ja que no els és possible de concebre quelcom immortal en la seva vertadera forma, com manifesta en l'oda ja citada (*Verhängnisse*) tot comentant els dons que el déu Olimp concedí a cadascú:¹⁷ «Tugend gab er nicht Menschen, die gab er Engeln. Ihr Bildniß/ Ließ er den Sterblichen nur.»¹⁸ Però malgrat que als mortals només els donà una imatge de la virtut i encara que la possibilitat de reconèixer-la sigui tan imperfecta, és aquesta la que diferencia l'home dels animals, que només actuen segons els seus instints, i la que condueix els homes a la llibertat. Fonamentalment, doncs, l'home té capacitat per a reconèixer quines són les condicions per a viure en llibertat i en conseqüència ha de limitar els seus instints per tal d'obtenir-les, amb la qual cosa ja l'haurà aconseguit, puix que per a Klopstock el seu reconeixement mena immediatament a la seva realització.¹⁹

Klopstock participa, doncs, de la idea de l'*Aufklärung*, segons la qual el progrés conduirà l'home a la llibertat, a una llibertat abstracta no lligada a cap forma de govern concreta. Hem vist que critica els reis que governaven despòticament, però que aquesta crítica no va dirigida al sistema aristocràtic ho demostra el fet que aquest sistema li serví de model per a la creació de la seva *Gelehrtenrepublik*, en la qual tots els intel·lectuals alemanys havien d'unir-se per tal de formar una comunitat harmònica, jerarquizada, amb lleis pròpies inspirades vagament en les de les antigues societats germàniques, que determinarien les formes de contacte entre els seus ciutadans i vetllarien pel manteniment de la llibertat de cadascun d'ells, separant-los en tres classes socials tan ben delimitades com les de la societat en la qual li havia tocat de viure a ell mateix. Ací torna a sorgir el concepte de llibertat en l'àmbit abstracte, perquè afirma, referint-se al poble, que aquest no tindrà dret a votar, sinó únicament a cridar, i les funcions de govern quedaran reservades a l'aristocràcia dels erudits,

presidida pels degans, l'origen dels quals es diferencia del de l'aristocràcia real, seguint les idees de l'*Aufklärung*, en el fet que l'aristocràcia erudita es fonamenta en els seus propis mèrits; si de cas intenta un dels seus membres de convertir-se en dominador dels altres, serà acusat del delictes d'alta traïció i jutjat per les lleis.²⁰ A més a més, aquestes lleis han d'assegurar que la «República» no perjudiqui la llibertat de la societat exterior a ella,²¹ amb la qual cosa Klopstock refusa d'antuvi tota mena d'influència pràctica en la vida real; ell busca fonamentalment la llibertat de pensament, malgrat la seva pròpia (Vid. Man. p. 8) exigència, en les mateixes lleis, que les obres dels erudits han de tenir sempre una relació directa amb la realitat, exigència a la qual ell mateix es sotmet, encara que a la seva manera.

En l'oda *Der jetzige Krieg*, escrita a principis de 1780, es refereix a la realitat: a la Guerra Anglo-americana, però parteix de la creença errònia que les flotes no entraven en combat per tal d'evitar pèrdues humanes, moguts els seus caps pels ideals produïts per una cultura vertaderament encaminada a la felicitat dels homes. Això li permet de viure amb l'esperança que la guerra deixarà d'ésser el flagell de la humanitat:

*Erdkönigin, Europa! dich hebt, bis hinauf
Zu dem hohen Ziel, deiner Bildung Adlerschwung:
Wenn unter deinen edleren Kriegern
Diese heilige Schonung Sitte wird!*²²

Un any després Klopstock va poder comprovar que aquella esperança no corresponia a la realitat, sinó a la mateixa idea que el març de 1778, sense tenir cap exemple real que li prestés suport, li havia inspirat l'oda *Die Krieger*, en la qual exposa un pensament semblant sobre el mateix tema:

*Des Kriegers Größe? Ja, wenn er für Freyheit kämpft,
Oder wider ein Ungeheuer,
Das mordet, mit der Kett' umklirrt; so ist der Held
Edler Mann, verdient Unsterblichkeit!*
*Aber wenn er nichts mehr,
Denn Eroberer ist,
Ruhm ihn drommetet; gerechter ihn Schandsäulen
Verewigten: Größe wär' auch das?*²³

A finals de 1781, quan foren coneguts els projectes de les reformes socio-polítiques de l'emperador Josep II, Klopstock barrejà comentaris directes sobre la situació del poble entre les seves declamacions teòriques. En l'oda *An den Kaiser* comença lloant l'emperador pels tres canvis importants que pretén dur a

terme i en els quals Klopstock veu una mostra del fet que la raó dona un pas endavant en la seva aproximació vers la llibertat, materialitzat en l'abolició de la servitud, en el fet de declarar-se independent del papat i en el reconeixement als jueus dels mateixos drets dels altres ciutadans.²⁴

En part continua en aquesta línia quan Lluís XVI convoca els Estats Generals: tres mesos després dedica l'oda *Die États Généraux* a «l'esdeveniment més gran del segle»²⁵ que li anuncia l'arribada d'aquella llibertat tan anhelada i que ací representa amb la figura de la sortida del sol:

*Der kühne Reichstag Galliens dämmert schon,
Die Morgenschauer dringen den wartenden
Durch Mark und Bein: o komm, du neue,
Labende, selbst nicht geträumte Sonne!*²⁶

En les notes que el mateix poeta escrigué posteriorment explicant parcialment les intencions d'algunes de les seves odes, comenta l'efecte que aquest fet produí en el seu ànim i que en l'oda havia expressat en el primer vers, especialment mitjançant l'adjectiu *kühne* que ell destaca com a element central d'aquest sentiment: «Man hatte wieder dieß Beywort etwas zu erinnern, vielleicht weil man es nicht verstand. Ich mochte nicht (V. Man. p. 10) darauf antworten. Die Franzosen sind meine Ausleger geworden. Sie haben noch viel mehr gethan, als ich ihnen zutraute; und ich traute damals, da mir die Absichten ihres Reichstages kühn vorkamen, doch gewiß nicht (V. Man. p. 10) wenig zu.»²⁷ Tant l'adjectiu en qüestió, com el comentari s'allunyen de la realitat i entren en l'esfera anímica, immaterial. Això es fa més evident en l'oda *Ludewig, der Sechzehnte*, dedicada al mateix esdeveniment, en la qual, malgrat el títol i que anomena el rei explícitament a la segona estrofa, no descriu en realitat el rei Lluís XVI, sinó una imatge del rei perfecte, enemic de les conquestes, patriarcal, que concedeix graciosament privilegis als seus vassalls:

*Nicht Trophäen, des Bluts Schleyer, verführen ihn
Zu Eroberung.*

.....
*Aber Ludewig ruft Männer des Volks, daß sie
Ihm die Lasten des Volks leichten, und weisen Bund
Zwischen Vater, und Kindern
Fest ihm setzen, Verhalt, gestimt.*²⁸

Malgrat que en les odes no s'hi troba cap comentari a la presa de la Bastilla –la qual cosa no resulta gens estranya considerant els punts de mira de l'autor– quan l'Assemblea Constituent,

en la seva sessió del 4 d'agost de 1789, abolí els drets feudals, Klopstock reaccionà ràpidament: «Frankreich schuf sich frey.»²⁹ Aquest és el primer vers de l'oda *Kennet euch selbst*, escrita el mateix mes d'agost, en la qual presenta la llibertat com a donació del déu Olímp als homes; això li permet a Klopstock pressuposar que l'alliberament no es podrà realitzar en una nació independentment de les altres, per tant ha d'existir l'esperança que la nació alemanya segueixi l'exemple de la francesa i assoleixi també la llibertat; repeteix a més a més la seva idea cosmopolita presentada ja en l'oda *Die États Généraux* i es refereix als francesos tot dient «unsere Brüder die Franken».³⁰

Amb la mateixa rapidesa celebrà el decret, publicat per l'Assemblea el maig de 1790, que semblava un altre avenç en la realització de la seva idea: els decret rebutjava tota mena de guerra de conquesta i per a Klopstock això era el progrés màxim amb el qual un govern inspirat per la raó podia obsequiar els seus súbdits, era l'expressió de la victòria de la humanitat sobre la força. Aquest fet fou decisiu perquè Klopstock es pronunciés sense reserves a favor de la Revolució i fins i tot considerés superiors els francesos respecte als alemanys, com palesa ja el títol de l'elegia amb la qual saludà aquesta decisió: *Sie und nicht wir*. El 20 de juny envià l'elegia al duc de La Rochefoucauld, a qui l'havia dedicada, juntament amb una carta que evidència els seus sentiments:

*Da ich, mein verehrungswürdiger Freund, nicht das Glück habe, mit Ihnen sagen zu können: die Constitution oder der Tod, so sage ich dennoch mit der innigsten Ueberzeugung meiner Beharrsamkeit, daß ich für die Constitution bis an meinen Tod seyn werde. Tief durchdrungen von dieser Gesinnung, glaube ich ein französischer Bürger zu seyn, soweit ich es werden kann, und als ein solcher wage ich es, Ihnen einige Bemerkungen mitzuteilen, die, wenn sie gegründet sind, vielleicht zum Wohl des Vaterlandes beitragen könnten.*³¹

Tot seguit manifesta la seva admiració pel nou ordre que crearà la Revolució i felicita els francesos pel fet d'haver renunciat a tota guerra de conquesta; com que suposa, però, que França haurà de defensar-se, Klopstock li ofereix la seva experiència militar teòrica obtinguda dels seus estudis la Guerra dels Set Anys. El desig exposat en aquesta carta s'acomplí l'agost de 1792, quan l'Assemblea li concedí el títol de ciutadà francès, com a Schiller, Washington i al seu amic Cramer³² entre d'altres; per a Klopstock aquesta concessió fou important en especial pel fet d'haver-se convertit, a més a més, en conciutadà de Washington,

com dóna a conèixer en la seva carta al ministre Roland, del 19 de novembre de 1792,³³ tot agraïnt l'honor rebut.

L'elegia la llegí juntament amb l'oda *An Cramer, den Franken* el 14 de juliol de 1790, en la festa organitzada pel patrici hamburguès Sieveking en commemoració del primer aniversari de la presa de la Bastilla, a la qual assistiren més de vuitanta persones, entre elles el baró von Knigge i dos nobles més. Alguns sectors de la premsa alemanya denunciaren la festa titllant-la de subversiva, mentre que a França fou utilitzada per Brissot com un dels temes de propaganda al seu *Journal des Patriotes*.³⁴

En la carta emprava el mot *pàtria* referint-lo a França, en l'elegia el torna a utilitzar referit, però, a Alemanya i en un to ben diferent: si allí lloava la grandor del país que ha sabut conquerir la llibertat, ací es dol que la seva pàtria l'hagi de contemplar des de fora:

Ach mein Vaterland!

.....

*Ach du warest es nicht, mein Vaterland, das der Freyheit
Gipfel erstieg, Beyspiel strahlte den Völkern umher:
Frankreich wars!*³⁵

L'abstracció a la qual eleva les seves idees de llibertat i de guerra és també fàcilment observable en l'elegia; en l'oda llegida el mateix dia continua tractant el concepte «estat» d'una manera idèntica i ho fa, a més a més, mitjançant una al·legoria, en la que presenta un gegant (el poble), un esperit (l'Assemblea Nacional), i una ombra (el rei). En el fet de presentar el rei com una «ombra emmudida» no s'hi ha de veure la intenció, tal com afirma Klopstock en les seves anotacions, de jutjar «si Lluís XVI havia de posseir més força o no, sinó de mostrar únicament el seu estat actual». ³⁶ Amb això el rei desapareix pràcticament, si més no pel que fa a les seves funcions, i resten com a components d'un estat els governants i els governats. D'ambdues parts exigeix que es regeixin per les lleis, sense especificar, però, qui ha d'ésser el legislador ni qui ha de vetllar pel seu compliment. En l'oda a Frederic V de Dinamarca havia exposat la perfecció que pot assolir un estat governat per una monarquia; aquesta perfecció l'admet ací en una república: el seu concepte d'estat no va lligat a cap sistema concret i la qüestió decisiva és la relació mútua entre el poble i els seus representants. El diàleg patriarcal entre Frederic V i els seus súbdits es repeteix ací entre l'esperit i el gegant (l'Assemblea Nacional i el poble) i es fa palesa la dissemblança amb la tensió existent entre el tirà de l'oda *Der Fürst und sein Keksweib*,

escrita l'any 1789, i el poble, representat així mateix (V. Man. p. 14) per un gegant que davant el tirà pren, però, un aspecte amenaçador:

*Welcher Zauber beschwört, und bahnt ihn hinab in des stummen
Kerkers Nacht, aus welchem er kam?
Weh mir! wo ist, der sich, an den hundertarmigen Riesen,
Hundertäugigen Riesen, sich wagt?*³⁷

En l'oda a Cramer el gegant havia romàs en una situació semblant, en una letargia, fins que l'esperit l'en tragué i li donà una vitalitat que resultà excessiva, de la que també ofereix les causes:

*Aber du bist ja so wild! so sprach der Geist zu dem Riesen,
Dir siedet zu heiß in der Ader das Blut!
Strömt die Galle zu loh! Du mußt mir gehorchen. So will es
Die Wisheit, welche nur glücklich uns macht;
Will es die Harmonie, so zwischen dem Geist' und dem Leib' ist,
Und ohne die du zum zweitenmal stirbst!*
.....
*Geist, gebeut! ich gehorche. Doch laß zuvor mich ein wenig
Der Jugend mich freuen, die du mir gabst.*
.....
*Laß denn ein wenig mich taumeln beym Wollustmahle der
Freyheit.*³⁸

Klopstock proposa com a ideal l'obediència del poble a l'Assamblea, la qual actuarà inspirada per la saviesa, i admet, a més a més, quan el poble promet obeir, els primers excessos de la Revolució, tot justificant-los com el desfogament necessari després de tants anys d'inactivitat forçada, marcant, però, fins a quin punt pot arribar, i amb l'advertiment que si no limita els seus instints seguint la veu de la raó i ultrapassa aquesta fita, tornarà a caure en l'esclavatge. La lloança a l'Assamblea Nacional no li és dirigida pel fet de representar l'expressió de la sobirania popular, de la qual Klopstock desconfia, sinó d'una força dirigida per la saviesa que menarà el poble, encara menor d'edat, cap a la llibertat. De la mateixa manera Klopstock havia lloat la constitució pels punts que coincidien amb els seus ideals, fonamentats en la filosofia i la religió, no considerant-la en la seva totalitat: en el seu opuscle *Vorschlag zu einem Friedenstraktate zwischen Herrn Bourgoing und Herrn Klopstock*, escrit a Hamburg el 17 d'abril de 1791, exposa les seves idees com en un tractat, en tercera persona, i hi afirma:

*Art. 3. Er muß deswegen nicht als Ketzer verbrant werden, weil er glaubt, daß in der neuen Constitution und besonders in ihrer erhabenen Einleitung von den Rechten des Menschen, sehr viel praktisches Christentum, er sage nicht, verborgen liege, sondern vielmehr wie die Perle im Golde glänze.*³⁹

En l'oda *Der Freyheitskrieg* segueix la línia de l'anterior, presentant, però, la part negativa, puix que els últims esdeveniments el priven d'adoptar el to d'aquella: l'escrigué pocs dies després que Lluís XVI hagués declarat la guerra a l'emperador alemany. Klopstock analitza, segons els seus criteris, el grau de llibertat assolit per les nacions europees en general i fa una comparació entre les nacions en les quals no governa la llei ni la saviesa, sinó la força, que converteix els governants en salvatges, i França que es va acostant cap a la llibertat. En la dita comparació fa referència als estats que, amb les seves amenaces d'envaïment a la defensa de la monarquia, provocaren la declaració de guerra per part de França. Klopstock considerava aquesta guerra «injusta i deshonorable»⁴⁰ per Alemanya i per això creu que es fa necessària la seva intervenció; en aquesta oda, però, expressa només els seus desigs, sense referir-se a la realitat en la qual volia exercir la seva influència: la guerra que preparaven els aliats era en veritat impopular, però els motius que exposa ací Klopstock no eren els que veritablement li donaven aquesta impopularitat, sinó només expressió dels seus desigs mantinguts i augmentats per les declaracions cosmopolites de l'Assemblea. Per tal d'exercir la influència pretesa, Klopstock envià l'oda al cap dels exèrcits aliats, el duc de Braunschweig, amb una carta en què intentava dissuadir-lo dels seus propòsits i li demanava que abandonés el comandament suprem amb els mateixos arguments ideals emprats en l'oda:

*Uebrigens ist es dennoch in Ihrer Macht, was ein anderer Feldherr, der keine Unterthanen zu beglücken hat, nicht immer thun kann, das Commando niederzulegen, sobald Sie nur wollen. Wenn Sie auch den Muth haben, sich selbst zu überwinden, und Sie dann auf den Scheideweg zurückkehren, um hier noch einmal zwischen der wahren und scheinbaren Ehre zu wählen, so wird Ihre zweite Wahl, wie ich glaube, die Wahl des Hercules seyn.*⁴¹

La carta fou enviada el 2 de juliol i el duc de Braunschweig, en comptes de contestar-la, publicà el 25 del mateix mes el seu Manifest. Però Klopstock no perdé encara les esperances: en els seus principis morals detestava la guerra injusta, però defensava la guerra d'alliberament contra l'invasor.³² En aquest sentit havia escrit el 20 de juny de 1790 la carta suara esmentada a La Ro-

chefoucauld i encara el 19 de novembre de 1792 repetirà el seu intent d'influir sobre les altes esferes de la política –per tal que es realitzi aquell desig ja exposat en els seus drames per mitjà de la figura de Hermann, que es retirava quan havia vençut els enemics que amenaçaven la llibertat de la seva pàtria, i que repetirà el 1794 en l'oda *Hermann aus Walhalla*– amb la carta que envià al ministre francès Roland, en la qual li aconsellava que s'aliés amb el rei de Dinamarca, perquè en refusar a unir-se als aliats havia demostrat ser un bon rei i l'aliança amb ell fóra una garantia per França, tant en l'exterior com en l'interior, on també li era molt necessària, per tal de castigar els excessos que ell es considerava obligat a denunciar:

Da ich ein französischer Bürger und kein Fremder bin, so erfülle ich dennoch heute als ein Fremder meine erste Bürgerpflicht. Als ein solcher betrachte ich es als eine unumgängliche Nothwendigkeit, daß die Nation die Ungeheuer in Avignon bestrafe, so wie Die, welche sich in Paris am 2. sept. so sehr als Ungeheuer gezeigt haben. Die Deutschen sehen bloß diese Gräuel, und verschlungen in diesen gräßlichen herzerzerschellenden Betrachtungen, vergessen sie Alles, was sie in der Französichen Revolution zuvor bezaubert hatte. ⁴³

El to general de la carta, malgrat que qualificava de «monstres» els autors dels assassinats de setembre a París i d'agost a Avinyó, sembla que deixa albirar que Klopstock considerava encara aquests fets com una part del desfogament inicial, en el mateix sentit que havia exposat en l'oda a Cramer, ⁴⁴ però aviat entra a formar part d'aquest grup d'alemanys que «només veuen els horrors i obliden el que els havia fascinat de la Revolució Francesa», del qual en la carta es distanciava. Poc després, hom suposa que el desembre del mateix any, escrigué les odes *Friedrich, Kronprinz von Dänemark* i *Die Jakobiner*, en la primera presenta ja el contrast entre l'anarquia que regna a França (l'any IV de la llibertat) ⁴⁵ i el recte procedir del rei de Dinamarca, el qual ací torna a qualificar de «pare dels danesos» i l'adorna amb una de les virtuts més preades per Klopstock en un sobirà: «Von der Botschaft des Kaisers/ Unverleitet, läßt er es stehen/ Sein Gesetz auf der goldenen Tafel». ⁴⁶

La poca importància que tenen les formes de govern per a Klopstock apareix ací una altra vegada, al principi en referir-se al quart any de la llibertat, és a dir que no compta, com en la carta a Roland, des de la fundació de la República, ⁴⁷ sinó des de la convocatòria dels Estats Generals; i a la fi de l'oda encara invita França a seguir l'exemple del rei danès: «Gallien, Land, das Wun-

der thut, und du schlummerst? Erwach', und/ Thu dieß Wunder Danien nach!»⁴⁸ El desig que ací manifesta Klopstock, que França despertí i reconegui el camí cap a la vertadera llibertat, l'amplia en la segona oda, tot presentant la seva visió de l'origen d'aquella anarquia que amenaça la llibertat. Tal com indica el títol, els únics responsables de l'anarquia són, segons ell, els jacobins, que compara amb una serp amb el cap a París, els anells de la qual s'escampen arreu de França i anihilen la llibertat que tan penosament havia estat conquerida.⁴⁹ Aquest és el mateix tema que el gener de 1793 presentarà en l'oda *Die Erscheinung* amb figures ja conegudes, com el gegant amb cent braços i cent caps, convertit ací en un monstre, i d'altres de noves com *Clubiofuria*, joc de paraules amb el que representa la fúria del Club Jacobí, que recull totes les característiques negatives de l'escala de valors de Klopstock: ja al principi apareix com l'assassí de la llei, la qual ací ha quedat reduïda a una ombra (l'aparició), i resumeix l'única ambició dels jacobins així:

*Mich kümmern andere Dinge,
Herrschen, und herrschen das ist mein Genuß!
Davon wach' ich, und träum' ich! Die Stellvertreter des Volkes
Kommen, gehorsamen, knien vor mir.
Wer der krümste mir kniet, ich belohn' ihn, erhöh zu der Würd' ihn
Stellvertreter des Pöbels zu seyn.*⁵⁰

Els mitjans emprats pel Club Jacobí per tal d'assolir les seves fites són, segons Klopstock, els que produeixen la degradació d'un governant en un tirà: els del camí sangonós, que ací atribueix a Marat a qui presenta convertit en una mena de déu dels jacobins: «Bey Marat! ich bahnte/ Mir noch Einmal den blutigen Weg/ Zu dem Altare der Herrschaft, und auch zu der Rach' Altare!»⁵¹

Els esdeveniments que havien produït l'entusiasme inicial de Klopstock van perdent la seva llusor i la realitat es fa més palesa; així va perdent de mica en mica les esperances de veure realitzats els seus somnis. Els assassinats de setembre a París, l'anarquia que atribueix als jacobins, el seu intent de substituir la religió, l'execució de Lluís XVI i l'assassinat de La Rochefoucauld el menen a exclamar, el febrer de 1793, en l'elegia dedicada a aqueix: «All mein Frohes, ach, meine Wonn' ist dahin!/ Denn die Freyheit ist in den Himmel wiedergekehret!»⁵² La deessa de la llibertat havia estat per a Klopstock la inspiradora dels actes de l'Assemblea; ara considera aquells actes indignes i que a la societat humana no existeix encara cap base on es pugui realitzar la

idea de la llibertat, per això la deessa haurà de continuar existint en un àmbit extrahumà i esperar una ocasió més propícia.

Després de l'assassinat de Marat dut a terme per Charlotte Corday, Klopstock creu que ha desaparegut un dels principals motius de l'anarquia i ho expressa en l'oda *Mein Irrthum*, escrita el mateix mes de juliol, en la qual admet que l'acte de la que anomena «die erhabene Männin, Kordä»⁵³ l'ha alleujat, però poc temps després reconeix que el seu sacrifici fou inútil: en l'oda *Die beyden Gräber* presenta el diàleg entre un caminant i els ocupadors d'ambdues tombes, La Rochefoucauld i Corday, que acaba amb la descoratjadora apreciació: «Denn wir starben umsonst für das Vaterland!»⁵⁴ La lleu esperança que havia pogut concebre amb la desaparició de Marat, queda anul·lada per la pitjor de totes les plagues que podia flagel·lar una nació: la guerra de conquesta. Ara veu Klopstock que tot el que havia cregut des del començament de la Revolució no era res més que una il·lusió, per això la seva subsegüent oda duu el títol *Mein Irrthum* i hi exclama amb amargor:

Lange hatt' ich auf sie, forschend geschaut,

.....
*Freyheit, Mutter des Heils, nannten sie dich
Nicht selbst da noch, als nun Eroberungskrieg,
Mit dem Bruche des gegebenen
Edlen Wortes, begann?*

*Ach, des goldenen Traums Wonn' ist dahin.*⁵⁵

Al principi de la guerra, Klopstock l'havia qualificada d'injusta i deshonorable per a Alemanya,⁵⁶ però la irrupció de les tropes franceses a Alemanya la comprèn com l'allunyament de la virtut que fins llavors havia vist en ells, perquè els francesos havien trencat la paraula d'honor donada anteriorment i ara ja no veu en ells res més que uns altres conqueridors; malgrat haver comprès els motius del començament de la guerra, i el seu rebuig és ja inevitable quan els francesos no segueixen l'exemple que Klopstock els havia ensenyat amb la figura de Hermann ni els consells que els donava en les seves cartes. En la nota que afegí a la seva oda *Der Eroberungskrieg* presenta totes aquestes qüestions d'una manera molt més clara que en la mateixa oda:

*Der Franke handelte göttlich durch die Verheißung der Nicht-
eroberung. Dennoch beschlossen ihm Freyheitshasser Krieg.
Wenn er sich nicht rüstete, so sank der göttlich handelnde
unter gewöhnliche Menschen herab: gerüstet, machte er jede
bey ihm betretene Stelle zur Grabstätte. Gebot die Kriegs-*

*kunst Verfolgung über die Gränze; so wurde verfolgt; aber keinen Schritt weiter, als es die Nothwendigkeit maß. Der erste Überschritt war der erste Schritt zum Eroberungskriege. Wenn der Verfolgende auf der Bahn dieses Krieges mit Riesenschritten fortging; so war er des gegebenen erhabenen Wortes entweder nicht würdig oder er sprach es mit einem Leichtsinne aus, den kein Sterblicher und kein Unsterblicher verzeihen kann.*⁵⁷

En les odes posteriors, que segueixen en la línia de *Mein Irrthum*, es retractarà de les seves afirmacions i lloances a la Revolució Francesa, tot recollint-hi els aspectes negatius de la situació a França, un dels quals, la guerra de conquesta, arriba a assolir un caire obsessiu.

Klopstock entén que aquest intent de realitzar aquells ideals ha fracassat i malgrat això no els abandona, sinó que recula a l'època anterior a la Revolució i amb les mateixes idees d'abans continua conservant les esperances que algun dia sorgirà una altra oportunitat i es podran realitzar. En les odes barrejarà, doncs, crítiques i retrets amb les expressions d'esperança d'un món millor, tan indeterminat com el que havia somiat abans de 1789: en l'oda *Der Eroberungskrieg* al·ludia els francesos titllant-los de «Hochverräther der Menschheit, welche das hehre Gesetz übertreten»;⁵⁸ el setembre de 1794 repeteix textualment la mateixa idea en l'oda *Das Denkmal*, dedicada a la princesa Teresa Matilde Amàlia, la qual havia expressat la seva admiració per la figura de Hermann;⁵⁹ en aqueixa oda els qualifica, a més a més, de monstres i hipòcrites⁶⁰ i, tot fent-se ressò de la recent caiguda de Robespierre, exposa la seva fe en el progrés històric, en considerar la ruïna dels jacobins com la venjança que la història i la humanitat han pres per les seves malifetes.

El 16 de novembre de 1794 escriu al president de l'Assemblea amb l'esperança de poder influir encara en la realitat. Ja al començament de la carta, després de ressaltar el fet d'ésser ciutadà francès, explica que la funció que havia volgut donar a les seves odes últimes era la de «denunciar accions menyspreables»,⁶¹ i es plany d'haver hagut d'abandonar el to anterior alegre i festívol: «(ach, einst machte ich andere)». ⁶² Com a exemple cita uns versos escollits de tres odes escrites els anys 1793-94 (*An La Rochefoucauld's Schatten*, *Die Verwandlung*⁶³ i *Das Denkmal*), en les quals es podien resumir les qüestions negatives que ell veia a França, i tot seguit exposa la seva convicció que la seva obligació com a ciutadà francès consisteix a oferir al «ciutadà

president» una llista de set mocions, basant-se en la Declaració de l'Assemblea, que cita a la carta, en la qual aqueixa proposava «conferir una corona cívica al ciutadà que fes la millor gradació dels delictes que originen les calamitats privades i col·lectives.»⁶⁴ Les mocions, formulades com preguntes, resumeixen els desigs expressats en les odes i tornen a evidenciar llur allunyament de la realitat, la qual cosa és a més a més l'origen de la contradicció entre la moció tercera —on demana un acatament absolut a la llei i la defensa amb exemples de la Grècia Clàssica— i la cinquena —on proposa indirectament que hom prescindeixi de la llei, si cal, per tal que en les eleccions següents els jacobins acabin de perdre la poca influència que els resta després de la seva caiguda.⁶⁵ En la moció setena recull finalment la qüestió principal repetida una i altra vegada, la guerra de conquesta, que ací presenta com el major obstacle al recobriment per part de França «del cim més elevat, el que havia assolit quan decidí no dur a terme cap mena de guerra de conquesta»⁶⁶ i a la nota final planteja la pregunta decisiva:

*‘Wodurch können (vorausgesetzt, daß es möglich sey) die jetzigen Stellvertreter das Zutrauen der anderen Nationen wieder erlangen, welches im Anfange der Revolution die frühern hatten?’ Jene haben die Nation in einen Abgrund . . . gestürzt, der noch tiefer ist, als der Gipfel hoch war, auf den sie einst geführt wurde.*⁶⁷

Encara el 1797 tornarà a tractar el mateix tema i a emprar la mateixa figura en l'oda *Die zweite Höhe*, en ocasió de la victòria militar francesa sobre els aliats; ara torna a proposar als francesos que renunciïn a la conquesta, ja que només així podran assolir el segon cim: el primer, el més elevat, que havien conquerit al principi és ara inaconseguible per a ells, puix que el trencament de la paraula donada els ho impedeix.⁶⁸

En les odes va dominant cada vegada més el to tràgic que fa palesa la decepció que ha sofert Klopstock, decepció que poc a poc va fent desaparèixer aquella esperança que abans havia conservat, malgrat que els esdeveniments no volguessin subordinar-se al seus desigs, aquella esperança que algun dia podria obrar-se el miracle i els homes es deixarien dur per la raó i la bona voluntat i llavors apareixeria la tan anhelada deessa llibertat en la seva més gran esplendor. El novembre de 1799 exposa en una carta a Herder el seu estat d'ànim que ja no canviarà en les odes següents:

*Ich habe nie andre in irgend einer Sache beherrschen wollen:
aber andere (Dank dir noch einmal mein Genius!) haben mich*

auch nie beherrscht . . . Aber ach, lieber Herder, einmal habe ich denn doch das schreckliche Joch getragen. Ich ließ mich durch die Franzosen verleiten, zu glauben, sie würden durch eine so heilige Freiheit, daß zu ihren Grundgesetzen sogar das der Nichteroberung gehörte, bessere Menschen werden, als ich sie aus der Geschichte kannte. Welch ein Joch! Denn es ist unwiderleglich ausgemacht, daß sie Teufel geworden sind. So oft ich dies wieder denke, und ich kann es nie anders als sehr lebhaft denken, habe ich Erholung nöthig. ⁶⁹

Aquest serà, doncs, l'esperit que regnarà en les seves odes i el seguirà exemplificant mitjançant les figures i al·legories ja conegudes i es centrarà gairebé exclusivament en el punt esmentat en aqueixa carta. En la propera oda, *Die öffentliche Meinung*, fa partícips a tots els pobles d'Europa de l'avorrició i la consternació que li produeixen els que dominen França, no la nació francesa, i ho argumenta adduint que no és el poble francès el qui vol la guerra, sinó un grup d'envejosos. ⁷⁰ En l'oda *Auch die Nachwelt* amplia el grup dels qui participen d'aquesta avorrició, incloent-hi totes les altres nacions i, a més a més, les generacions següents i prediu que aqueixes odiaran els qui han dut a terme la invasió d'Europa —que compara amb la pesta— i el seu menyspreu etern quedarà gravat en llurs cors. ⁷¹

Quan la guerra deixà d'ésser, per als francesos, d'alliberament i es convertí en guerra de conquesta, Klopstock cregué que els culpables eren els jacobins i els comparà a una serp. L'any 1800, desapareguts ja aqueixos de l'escena política, és Napoleó l'objectiu del seu odi i a ell es refereix en l'oda *Der neue Python*, el títol de la qual ja permet d'albirar que el seu to no serà gaire diferent del de l'oda dedicada als jacobins. Ací Napoleó és el nou monstre que ha estat engendrat per la Revolució ⁷² i a l'oda següent, *Die Unvergeßliche*, és l'assassí de la llibertat que abans havia romàs encadenada en una presó i, poc després d'haver estat alliberada, mor per sempre a causa de l'escalada de la guerra. ⁷³

Oprimint Klopstock per aquesta guerra que, malgrat les seves queixes, continua produint víctimes, canvia el seu to combatiu per un de resignació i de descoratjament i només segueix fidel al seu ideal d'humanitat. En l'última oda en que es refereix al tema de la Revolució Francesa, *Die Wahl*, escrita a les darreries de 1800, insisteix en que la seva admiració inicial pels francesos fou trunca-da per la devastadora guerra, enfront de la qual proposa:

*Was wollet ihr thun? Wohlan,
Zur Wahl: Verzweifelt! oder macht euch
Glücklicher, als es der Zauber konnte.*

*Wer, was die Schöpfung und was er selbst sey, forschet;
Anbetend forschet, was Gott sey, den heitert, stärkt
Genuß des Geistes: wen nach diesen
Quellen nie düsterte, der erlieget.* ⁷⁴

Cansat d'esperar l'arribada de la llibertat exterior, intenta trobar la interior, aquella que neix en les regions de l'home, en les quals els valors eterns i humans poden menar l'home a la felicitat; però aquest propòsit no és fàcil d'acomplir, puix que ni tan sols gaudint de la companyia de bons amics és possible esborrar absolutament de la ment l'existència d'aquella guerra. ⁷⁵ Encara l'octubre de 1801 publicà Klopstock una oda que demostrava que no havia aconseguit allunyar-se cap a les regions abstractes i que seguia comparant els esdeveniments reals amb els seus conceptes ideals, tal com havia fet el 1789, en ésser convocats els Estats Generals. Aquesta oda fou motivada per la coronació, el setembre, del tsar Alexandre de Rússia, en el qual Klopstock veia el prototipus de sobirà noble, humà i pacífic, qualitats que l'induíen a l'esperança de que aquest podria realitzar la tasca en la que la Revolució Francesa havia fracassat. ⁷⁶

Pregunta-reflexió final –que no hauria d'ésser entesa només com una pregunta retòrica de fàcil contesta, sinó més aviat com a punt de reflexió sobre la visió de molts prohoms de la literatura, que s'ha anat transmetent–: que alguns historiadors de la literatura han oblidat, potser intencionadament, una àrea *també* important de la seva obra, només es pot dir de Klopstock?

*Facultad de Filosofía y Letras
Tarragona*

NOTES

- ¹ Cf. F. Martini, *Historia de la literatura alemana* (Barcelona: Labor, 1964) pp. 185-91.
- ² *Ibid.* p. 201.
- ³ Cf. R.E. Modern, *Historia de la literatura alemana* (México y Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica, 21966) pp. 117-19.
- ⁴ *Ibid.* p. 119.
- ⁵ J.F. Angelloz, *La literatura alemana* (Barcelona et alt.: Salvat, 1949) p. 28.
- ⁶ J. Bofill i Ferro (ed.), *La poesia alemana: De los primitivos al Romanticismo* (Barcelona: José Janés Editor, 1946) I, p. 647.
- ⁷ *Ibid.*
- ⁸ *Ibid.* pp. 246-57.
- ⁹ Cf. G. Lukács, *Nueva historia de la literatura alemana* (Buenos Aires: Ed. La Pléyade, 1971) pp. 25-32.
- ¹⁰ M. Koch, *Historia de la literatura alemana* (Barcelona i Buenos Aires: Labor, 1927) II, p. 15. Cf. també *ibid.*, pp. 57-58, on es refereix, encara que molt breument, a les *Odes* dedicades a «la valiente asamblea de Galia».
- ¹¹ *Klopstocks Oden*, ed. de F. Muncker i J. Pawel (Stuttgart: G.J. Göschen'sche Verlagsbuchhandlung, 1889) I, pp. 6-7 (ulteriorment citat: *Oden*).
- ¹² *Ibid.* p. 148.
- ¹³ *Ibid.* p. 87.
- ¹⁴ *Ibid.* p. 86.
- ¹⁵ Cf. *ibid.* p. 84-85.
- ¹⁶ *J.G. Klopstocks sämtliche Werke, ergänzt in drei Bänden durch seinen Briefwechsel* ... ed. de H. Schmidlin (Stuttgart: J. Scheible's Buchhandlung, 1839) I, p. 96 (ulteriorment citat: *Briefwechsel*).
- ¹⁷ Cf. nota 1, supra.
- ¹⁸ *Oden*, I, p. 7.
- ¹⁹ Cf. els versos de la nota 1: (Vil. Man. I.28) Weisheit gab er den Königen nicht; sonst hielten sie Menschen Nicht für würgbares Vieh.
- ²⁰ Cf. *Klopstocks sämtliche Werke* (Leipzig: G.J. Göschen'sche Verlagsbuchhandlung, 1854-55) VIII, pp. 77-78.
- ²¹ Cf. *Ibid.* p. 28.
- ²² *Oden*, II, p. 21.
- ²³ *Ibid.* pp. 12-13. Cf. també les odes *Für den König* (1753) i *Kaiser Heinrich* (1764) (*ibid.* I, pp. 114-16 i 161-63).
- ²⁴ Cf. *Ibid.* II, pp. 29-30.
- ²⁵ Cf. quarta estrofa de l'oda (*ibid.* p. 63).
- ²⁶ *Ibid.*

- 27 *Ibid.* p. 170.
- 28 *Ibid.* p. 67.
- 29 *Ibid.* p. 69.
- 30 *Ibid.* (cf. també p. 63).
- 31 *Briefwechsel*, I, p. 366.
- 32 Professor de la Universitat de Kiel fins que, el 1794, per les seves idees jacobines, fou destituït; llavors emigrà a París, on edità en francès *Der Messias*, la trilogia sobre Hermann i algunes odes de Klopstock.
- 33 «Nachdem ich recht das Glück empfunden, die Wollust genossen hatte, französischer Bürger zu seyn, so überließ mich noch andern angenehmen Empfindungen . . . Die zweite war . . . daß dieses schöne Gesetz . . . mich zum Mitbürger W a s h i n g t o n s gemacht hat» (*Briefwechsel*, I, p. 370).
- 34 Cf. H. Sieveking; *Lebensbild eines Hamburgischen Kaufmanns aus dem Zeitalter der französischen Revolution* (Berlín: Curtius Verlag, 1913) pp. 47-48.
- 35 *Oden*, II, p. 72.
- 36 Cf. *ibid.* p. 170.
- 37 *Ibid.* p. 70.
- 38 *Ibid.* p. 73.
- 39 *Briefe von und an Klopstock*, ed. de J.M. Lappenberg (Braunschweig: Druck und Verlag G. Westermann, 1867) pp. 341-42. (Cf. també n. 31).
- 40 Cf. *Briefwechsel*, I, p. 367.
- 41 *Ibid.* p. 368.
- 42 Cf. n. 23, supra.
- 43 *Briefwechsel*, I, p. 368.
- 44 Cf. n. 35, supra.
- 45 *Oden*, II, p. 76.
- 46 *Ibid.*
- 47 Cf. *Briefwechsel*, I, p. 365 («Im ersten Jahr der französischen Republik»).
- 48 *Oden*, II, p. 77.
- 49 Cf. *ibid.*
- 50 *Ibid.* p. 78.
- 51 *Ibid.* p. 79.
- 52 *Ibid.* (*An La Rochefoucauld's Schatten*).
- 53 *Ibid.* p. 83.
- 54 *Ibid.* P. 85.
- 55 *Ibid.* pp. 82-83.
- 56 Cf. n. 40, supra.
- 57 *Oden*, II, p. 171.
- 58 *Ibid.* p. 84.

⁵⁹ Cf. *ibid.* p. 172.

⁶⁰ *Ibid.* p. 98.

⁶¹ Cf. *Briefwechsel*, I, p. 375.

⁶² *Ibid.*

⁶³ En aquesta oda presentava el terror com quelcom innomenable. La llibertat havia enviat la seva filla, la deessa llei, al món i les dues fúries, l'ambició i la rapacitat, l'havien metamorfosat en un monstre que semblava el mal per França. (cf. *Oden*, II, pp. 85-87).

⁶⁴ Cf. *Briefwechsel*, I, p. 376.

⁶⁵ Cf. *ibid.* p. 378.

⁶⁶ Cf. *ibid.* p. 379.

⁶⁷ *Ibid.* pp. 379-80.

⁶⁸ Cf. *Oden*, II, pp. 132-33.

⁶⁹ Lappenberg, p. 418.

⁷⁰ Cf. *Oden*, II, p. 141. És el mateix argument que utilitzà en la carta del 16 de novembre de 1794 per explicar els motius pels quals no tenia la intenció de tornar el títol de ciutadà francès, com li demanaven alguns amics seus (cf. *Briefwechsel*, I, 372 n.). També serà aquesta separació que li permetrà acceptar el títol de membre de l'Institut Nacional Francès de Paris i àdhuc agrair la distinció. (cf. la carta del 23 de juliol de 1802 al president de l'Institut, *ibid.* pp. 438-40).

⁷¹ Cf. *Oden*, II, p. 144.

⁷² Cf. *Ibid.* p. 151.

⁷³ Cf. *Ibid.* p. 154.

⁷⁴ *Ibid.* p. 157.

⁷⁵ Cf. *ibid.* pp. 158-61 (*Losreissung. Die Unschuldigen*).

⁷⁶ Cf. *ibid.* pp. 163-64 (*Kaiser Alexander*).